

LÄS & SE MER
AV GERT WINGÅRDHS
STENPRISNOMINERADE
VILLA WPÅ S. 14

Gert Wingårdh blev inte arkitekt för att förändra samhället. Han ville framför allt gestalta byggnader. Och han kom tidigt i kontakt med kraften i stenbrottens tunga maskiner och sprängsalvor.

TEXT **PETTER EKLUND** FOTO **ANNA RUT FRIDHOLM**

Gestaltaren

Öländsk kalksten på åttonde våningen. Sten med spår av liv och tid. Här uppe i entrén till Wingårdh Arkitekters huvudkontor i Göteborg har kalkstensplattor lagrat minnen av arbete, möten, glädje och stress. Alltihop finns i stenen, även om vi bara kan se det som mörkare ytor och hörn där händer har strukit, medan människor har passerat. Det är stilig, en gedigen entré till landets mest kända arkitektkontor.

– Kalkstenen har suttit här i 25 år nu och den åldras väl. Det är tidlösa kvaliteter man vill åt med sten, säger kontorets chef och grundare Gert Wingårdh, landets kanske enda riktigt kända nu levande arkitekt.

Hans 37 år av arkitektur har gett oss villor, inredningar, kontor, butiker, prisbelönta byggen, flygledartorn, gallerior, minimalistiska lyxvillor, typhus, radhus, kedjehus och högus som Victoria Tower i Kista. Det planerade Tellus tower i Hägersten är tänkt att bli högre än Turning Torso. Wingårdh Arkitektur tycks vara överallt. Nu syns han också i tv, som trivsamt och skarpsynt kommentator i serien Husdrömmar. Just idag sitter han i möten, en dag pepprad av mobilens sms, telefonsignaler och några av de 110 medarbetarna som knackar på rutan till Gerts

arbetsrum. Rummet är proppat med böcker, old school pappersböcker, husbiblar, kaffebordsluntor. I sin Ipad har han kanske 40 arkitekturtidskrifter att blada i. Den historiska och samtida arkitekturen är ett ständigt spänningsfält, såväl den italienska antikens mästare, samt dagens unga husritare. Modeller, skisser, 3d-bilder, pennstreck i hans grå skissbok. I datorerna hos de sammanlagt 160 medarbetarna på kontoren i Göteborg, Stockholm och Malmö finns ännu osedda Wingårdhbyggnader och stadsbilder som väntar på sin tid, bygg tillstånd och människor. Många svenska städer vill ha sin egen Wingårdhare.

– Jag ritat ingenting själv, säger han, men är delaktig i alla projekt som kontorets generator och varumärkets självklara kärna, med de nu obligatoriska svarta glasögonen, en sentida variant av Le Corbusiers glasögonprydda uppenbarelse.

När Gert Wingårdh hade fått sitt genombrott med Öjared Executive Country Club, en golfklubb som stod klar 1988, flyttade kontoret hit till större lokaler under taket på Kungsgatan 10 A. Gert ritade kontorets entré i öländsk kalksten.

– Det är råsågad G2-sten, säger han och berättar att han valde sten som hade sågats, men inte slipats.

Mellantillståndet innan färdig produkt, har en vacker, grådisig, matt yta. Den mörknar med fukt och är mottaglig för yttre påverkan, precis som läder. Efter alla åren på kontoret präglas stenväggarna av en vilsam känsla, behaglig som en gammal favoritjacka. Samma välanvända skönhet finns i de skinnklädda, väl insuttna Mario Bellini-stolarna runt Bruno Mathsson-bordet i konferensrummet. Gert visar på golvet kalksten, en mer knottrig och hålig kvalitet.

– Det är hyvlad kalksten. Den används ofta i golv för att ytan påminner om de skador som småsten och grus gör på golv.

Sådana enkla förklaringar kan ligga bakom vissa materialval, som blir en estetik som har följt Wingårdh i många år.

– Vi har använt den grå stenen i rätt många projekt. Mina medarbetare är lite trötta på den nu, men jag gillar material som får en vacker patina, säger han och berättar lyriskt om slitna stentrappor, där stegen under flera århundraden skålats ur och nöts blanka av fotsteg.

Vi backar tillbaka till ett stenbrott i Skövde. Gert Wingårdhs uppväxt nära Gullhögens cementfabrik borde ha satt spår i hans arkitektur. Han vrider sig lite inför amatörpsykologin, men berättar om livet på Billingsens väldiga ås som höjer sig över västgötsläppen. Gerts farfarsfar var gross-

handlare som sålde jordförbättringsmedel som innehöll kalk. År 1916 kvittades en spelskuld till honom med ett kalkbrott i Skövde. Farfar Wingårdh sattes att driva brottet och startade cementfabrik 1924. Gerts pappa blev produktionschef och Gert själv växte upp i stan och bodde under några år alldeles vid stenbrottet. Han tar fram sin Iphone, ”Tillbaks till barndomen med Google Earth” och letar sig fram till familjens villa, ritad av Hans-Erland Heineman (1919–2003), en lokal arkitekt mest känd för det fina, tegelbruna kulturhuset i Skövde.

– Vi bodde på randen av kalkbrottet. Det fanns en bäck på tomten och den blottlade den rödaktiga kalkstenen. Och där lekte jag mycket och visst påminner kalkstenen om Frank-Lloyd Wrights arkitektur, men den kopplingen är alldeles för enkel, skrattar Gert och kikar ner i mobilens lilla satellitbild.

Han minns kalkindustrins kraftiga rörelser.

– Jag fick hänga med min pappa ner i brottet. Som alla barn var jag intresserad av lastmaskiner, stora dumprar och brottets sprängsalvor. Man talar om att försätta berg, det var verkligheten så. Fabrikens roterugn var 1 300 meter lång, det är otroliga krafter.

Något som också formade honom var de tomma dynamitlädor som han fick leka med nere i källaren hemma.

– Jag byggde som ett tredimensionellt lego, det hade nog betydelse för mitt spatiala tänkande senare.

Han minns också tv-program med Frank Lloyd Wright, där han såg hans mest berömda hus Falling Water och kände något slags släktskap. Moderniteten i föräldrarnas villa var spännande.

Många arkitekter vet tidigt att de ska bli arkitekter, men Gert hade ingen aning om vad han skulle bli. Han var konstintresserad, som sin pappa, men insåg snart att han inte hade den talang som krävdes för att bli konstnär, utan bestämde sig ”ganska pragmatiskt” för att bli konsthandlare. Han gick Handels i Göteborg och dubbelläste konstvetenskap.

– Där läste man om arkitektur som om den var konst och jag insåg att arkitektur inte drevs av trauman som konst och blev nyfiken.

Han sökte till Chalmers arkitekturlinje och hittade hem.

Vid den tiden, 1971, befann sig den svenska arkitekturen i mitten av miljonprogrammet och senmodernismen härskade. Arkitektur var främst nytta och samhällsplanering. Eleverna fick Hans Borgströms Stenhandboken i nypan, ”den svarta, i plastband”, som lärde ut hur man arbetade med sten.

Men nya signaler flaggade snart. Snart mötte Gert postmodernismens idéer via arkitekten Robert Venturi (f. 1925) som redan på femtiotalet hade vänt sig mot modernismens kyla i USA. Han ligger bakom uttrycket ”Less is a bore”, en anspelning på Mies van Der Rohes berömda maxim ”Less is more”.

Venturi undersökte till exempel Las Vegas som arkitektonisk upplevelse och teckenmiljö, ett synsätt som ingen brytt sig om tidigare. Hans böcker Complexity and contradiction (1966) och Learning from Las Vegas (1972) var viktiga verk i den postmoderna nya vågen. Gert läste och lärde. Postmodernismen lanserades som något dubbelt: dels en elitistisk del, där referenser och historiska anspelningar kunde avläsas, dels en populistisk, inkluderande kodning, en lekfullare frihet än i modernismen, ”en expressiv krydda”, som Wingårdh skrev.

– Många vill skapa arkitektur som samhällsnytta, men det var inte min ingång. Jag var främst intresserad av att gestalta byggnader.

Wingårdh Arkitekters byrålandskap är inrett med öländsk kalksten, för dess tidlösa kvaliteters skull.

”Jag fick hänga med min pappa ner i brottet. Som alla barn var jag intresserad av lastmaskiner, stora dumprar och brottets sprängsalvor. Man talar om att försätta berg, det var verkligen så. Fabrikens roterugn var 1 300 meter lång, det är otroliga krafter.”

Gert Wingårdhs första hus, Villa Hansson (1977) var ett trähus, fint och typiskt sjuttioalets ”kultiverade” villastil. Det andra huset, Villa Nordh (1978) fick tidens nya uttryck med spaljéer som böjer sig fritt över en mörkgrön fasad. Villan uppmärksammades som ett av de första postmoderna husen i landet. Efter de första husen, kom Gert främst att arbeta med inredningar av butiker, restauranger och hotell, där postmoderna citat och lån var naturligt. Under dessa uppdrag började han på allvar använda natursten. I butikerna ville han markera ytor där händer, varor och pengar möts, till exempel i kassadis-karnas marmor. Gert jobbade med NK, ritade inredningen på Hotel Kramer, ”mycket gröna marmorsorter och fina mahognyarbeten”. Han inredde Hotel Hilton vid Slussen i Stockholm.

– Det är en av de få postmoderna hotellinredningar som finns bevarade. Mycket Carrara, Arabescatomarmor, svarta stenar, ganska avancerade stenarbeten. Gå ner och titta på toaletterna på Hilton, det är mycket fin Carrara där.

Gert hade nära kontakt med Ahlgrens stenhuggeri i Göteborg, en liten firma med ett fint utbud av sten.

– Det var ett skjul med ett par gubbar som knackade och en massa stenskivor lutade överallt, dammigt som sjutton. Vi var ofta där och bläddrade bland stenblocken och såg vilka möjligheter som fanns.

Med tiden sökte sig han bort från den italienska marmorn som blev synonym med åttiotalslyx. I stället sökte han sig till svensk sten med sin kärvare och lugnare attityd. Hans genombrotts-hus, golfklubben i Öjared från 1988 är ”väldigt Frank Lloyd-Wrightig”, med skiktade murverk i röd öländsk kalksten.

– Jag var irriterad på alla golfklubbar som lade in skyddande nålfiltsmattor. Det såg för hemskt ut och jag lade i stället golvet i riktigt tjock sten.

När klubbhuset stod klart som ett artificiellt stenlandskap omgivet av glas, fick det både Kasper Salin-priset och Stenpriset.

I Villa Nilsson, ritad 1989, ligger trappor av flammad bohusslänsk granit med handspräckta kanter. En viktig inspirationskälla är här den italienska arkitekten Carlo Scarpa (1906–1978).

– Han hyllade skarven mellan olika material och hade idéer om det viktiga i det som handen berör, till exempel handtag. ▶▶

Vy över Göteborg från kontorsfönstret.

Gerts handavtryck säger mer än tusen ord.

En typisk Scarpaidé är att låta stenmaterialet i skivorna vara tydligt, liksom travat med maximalt varierade kanter och tydliga skarvar. Här har den bohuslänska stenen fått vara kvar inomhus, man passerar mellan klippor i entrén, en vacker koppling mellan natur och byggnad. Man kan använda sten i hus, men man kan också bygga hus bland sten. Wingårdhs Villa Astrid (2002) är ett "paragrafhus", där två våningar inte accepterades i omgivningen, utan i stället sprängdes ner i klippan, ett snyggt bunkerbygge med svart plåt mot klipporna, vindskyddad innergård och öppen fasad utåt mot havet.

Gert Wingårdhs eget hus i Tofta nära Marstrand är ett utbyggt soldattorp från 1600-talet, insmuget i klipplandskapet. Alla sina somrar har han tillbringat på Västkusten bland Bohusläns klippor.

– Klipporna är sommar, ledighet och frihet, så det är positiva signaler.

Man kan också klä hus med sten. Villa W (2009) utanför Göteborg är ritad för en konstsamlande familj, en hybrid mellan hem och galleri. Det är ett av Wingårdhs stiligaste privathus, med fasader och tak klädda i svart skiffer från Wales.

Gert berättar om det väldiga brottet Penhryn som har levererat nästan alla skiffertak i Europa. 2 000 man slet i jättegropen och ägarfamiljen blev en av Englands rikaste. Stendammet från klyvningen och stora sågmaskiner skördade många silikosoffer.

– Längst ner är det en hamn, sedan en eländig arbetarförstad i skuggan av berget och högst upp ett gigantiskt hål där man har

brutit skiffer sedan 1700-talet. Där sitter gubbarna och sätter kil till stenen och klyver ut 8–10 millimeter tjocka stenar, ett yrke kallat "slate splitter".

I ett annat brott fanns en mörkare skiffer, som kunde poleras och den varianten användes till Villa W. Från ett centrum sträcker sig huset åt alla håll med kuber och stora fönster, ett spännande exempel på ett konsekvent användande av natursten, där skiffrets levande kloyta fångar ljuset. En svart, gåtfull ask, fylld med konst.

Det är brådis på kontoret. Gerts fru, Karin Wingårdh, som också arbetar här, väntar i bilen nere på gatan. Gert tar en sista sväng bland borden, kikar i en dator, klarar ut en detalj, låter handen dra över kalkstenen på väg ut i trapphuset.

– Hej, kul, vi höres...

Och han är borta, skissblocket i en väska, nära tillhands när idéerna dyker upp. En arbetsdag är över, ett silverregn faller över Göteborgs takpannor, plåttak och gator, ner över stenläggningen.

Fotnot: Gert Wingårdhs arkitektur finns samlad i främst två böcker: **Trettio års arkitektur genom fyra decennier** (Röhsska museet 2007) och **Fresh** (Arvinus 2013), där senare verk presenteras. ■

*”Längst ner är det en hamn,
sedan en eländig arbetarförstad
i skuggan av berget och högst upp
ett gigantiskt hål där man har
brutit skiffer sedan 1700-talet.
Där sitter gubbarna och
sätter kil till stenen...”*

